

10.2 მცირე ქვეყნების ინოვაციური განვითარება

ქვეყნის ინოვაციური პოტენციალის ზრდა – მსოფლიო მეურნეობაში ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სახელმწიფო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. 2000 წლის მარტში ევროკავშირში ქ. ლისაბონში ევროსაბჭოს სხდომაზე დამუშავდა ევროკავშირის წევრი ქვეყნების კონკურენტუნარიანობისა და ინოვაციურობის შეფასების პროგრამა, რომელმაც მიიღო სახელწოდება „ინოვაციური განვითარების ევროპული რეიტინგული ცხრილი“ (European Innovation Scoreboard). 2000 წელს ცხრილი პირველად შედგა. ამ პროგრამის ფარგლებში მოხდა დასავლეთ და ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნების გამოკვლევა, რომელშიც, სამწუხაროდ, არ მონაწილეობდნენ შვეიცარია, ნორვეგია და ისლანდია, რომლებიც არ წარმოადგენენ ევროკავშირის წევრებს და, შესაბამისად, არ იყვნენ შეტანილნი ანალიზში.

ევროკავშირის ქვეყნების ინოვაციურობის შესახებ ანგარიში გამოყენებულ იქნა 17 ინდიკატორი, რომლებიც, სპეციალისტების აზრით, ასახავენ ქვეყნების ინოვაციურ პოტენციალს და მის კონკურენტუნარიანობას. ყველა ინდიკატორი დაყოფილ იქნა ოთხ ჯგუფად: ადამიანური რესურსები (5 ინდიკატორი), ცოდნის გადაცემა და გამოყენება (3 ინდიკატორი), ინოვაციური დაფინანსება და პროდუქციის ბაზარზე გასვლა (5 ინდიკატორი). ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისათვის გაანგარიშებულ იქნა ყველა 17 ინდიკატორი, შემდეგ განსაზღვრულ იქნა საშუალო მნიშვნელობები ევროკავშირისათვის და იმ ქვეყნებისთვის, რომლებშიც ინდიკატორები საშუალო დონეზე, მაღლა ან დაბლა იმყოფებიან. ქვეყნის ინოვაციურობისა და კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრისათვის გაანგარიშებულ იქნა ჯამური ინოვაციური ინდექსი (summary innovation index). იგი უდრის ინდიკატორების ჯამს, რომელთა მნიშვნელობებიც საშუალო ევროპულ დონეზე 20%-ით მეტია, მინუს ინდიკატორების ჯამი, რომელთა მნიშვნელობებიც საშუალო ევროპულ დონეზე 20%-ით ნაკლებია. ევროკავშირ-15-ის მცირე ქვეყნებში დადებითი ჯამური ინოვაციური ინდიკატორი შემდეგ ქვეყნებს აქვთ: შვეიცარია – 6.5, ფინეთი – 4.7, დანია – 3.5, ნიდერლანდები – 2.7, ირლანდია – 1.2. ყველა ინდიკატორი წარმოდგენილია აბსოლუტურ მაჩვენებლებში. სიაში სამი სკანდინავიური სახელმწიფოა, ნიდერლანდები და ირლანდია. სამ სკანდინავიურ სახელმწიფოს უკავია სამი პირველი ადგილი, შვეიცარია კი პირველ ადგილს იკავებს ევროკავშირში [European Innovation..., 2001]. ეს ნიშნავს, რომ ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნების ინოვაციური პოტენციალი მოცემულ ანგარიშში ყველაზე მაღალია. ინოვაციურ სფეროში ღირებულებს მიეკუთვნებიან ნიდერლანდები და ირლანდია. ჯამური ინოვაციური ინდექსი ნულზე დაბალი აქვთ ავსტრიას

(-2.5), ბელგიას (-2.5), ლუქსემბურგს (-4.4), საბერძნეთს (-7.9) და პორტუგალიას (-8.7).

ინდიკატორების სტატიკური განხილვა ვერ ავლენს კონკურენტუნარიანობისა და ინოვაციური განვითარების ცვლილების გრძელვადიან ტენდენციას, აგრეთვე ვერ გვაძლევს ინფორმაციას იმის შესახებ, უმჯობესდება თუ უარესდება ქვეყნის პოზიცია მსოფლიო მეურნეობაში. ამიტომ ევროკავშირის ექსპერტებმა გააკეთეს ცხრილი რეიტინგში მონაწილე ქვეყნების მიხედვით, რომელიც რანჟირებულია ინოვაციურობის ინდიკატორების ცვლილების ხარისხის მიხედვით (ცხრილი 9).

ცხრილი 9.

ევროკავშირის წვერი მცირე ქვეყნების ინოვაციურობის ინდიკატორების განვითარების ბიძითადი ტენდენციები

ქვეყნები	ინდიკატორების საშუალო ცვლილება	ძირითადი ტენდენციები ინდიკატორების ცვლილებაში
საბერძნეთი	52.9%	სახელმწიფო ხარჯების ზრდა სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე და ინვესტიციები საინფორმაციო-კომუნიკაციურ სექტორში; კერძო ხარჯების შემცირება სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე
ლუქსემბურგი	45.8%	მაღალტექნოლოგიურ სერვისში დასაქმების სწრაფი ზრდა
ირლანდია	41.9%	მაღალტექნოლოგიურ სერვისში დასაქმების ზრდა, ხაი-ტექ დარგების პროდუქციის დამატებული ღირებულება; სახელმწიფო ხარჯების შემცირება სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე
ფინეთი	39.2%	წინ გაჭრა მრავალი მაჩვენებლის მიხედვით: ადამიანთა წილი უმაღლესი განათლებით, სახელმწიფო და კერძო ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე და USPTO დაპატენტება, ხაი-ტექ დარგების პროდუქციის დამატებული ღირებულება
დანია	37.2%	USPTO-ში დაპატენტების გაზრდა; განათლებული სამუშაო ძალის რაოდენობის შემცირება
ბელგია	32.6%	USPTO-ში დაპატენტების გაზრდა
შვეიცია	30.5%	ევროკავშირის ლიდერი ქვეყანა; „ხაი-ტექ“ დარგების პროდუქციის დამატებული ღირებულების გადიდება; მეორეს მხრივ არ არის სერიოზული ცვლილებები
საშუალოდ ევროკავშირში	30.5%	
ავსტრია	26.5%	უმაღლესი განათლების მქონე პირთა წილის მაჩვენებლის გაუმჯობესება, მაგრამ ძალიან ცოტა ფაქტობია სიტუაციის ზოგადი გაუმჯობესების შესახებ
ნიდერლანდები	17.5%	მრეწველობაში „ხაი-ტექ“ დარგების პროდუქციის დამატებული ღირებულების წილის შემცირება
პორტუგალია	8.6%	დაბანდებების ზრდა სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე, ზოგიერთი ინდიკატორის შეზღუდული გაუმჯობესება.

წყარო: [European Innovation Scoreboard, 2001, გვ.13].

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ყველა მცირე ქვეყანა განიცდის საშუალოდ ინოვაციურობის ზრდას, ამასთან ყველაზე მეტი მატება შეიმჩნევა საბერძნეთში და ლუქსემბურგში, რომელთაც უარყოფითი ჯამური ინოვაციური ინდექსი აქვთ. ბელგიის ინოვაციურობის ზრდის ტემპი ოდნავ მაღალია ევროკავშირში საშუალო ზრდაზე, ხოლო ავსტრია და პორტუგალია გამოირჩევიან ინოვაციური პოტენციალის უმნიშვნელო ზრდით, მიუხედავად იმისა, რომ მათი ჯამური ინდექსი ერთზე ნაკლებია.

თუ რა მაჩვენებლების ხარჯზე ხდება ინოვაციურობისა და კონკურენტუნარიანობის ზრდა, გვიჩვენებს ცხრილი 9-ის მარჯვენა მხარე. შედარებით განვითარებული ქვეყნებისათვის, როგორებიცაა: დანია, ფინეთი და ბელგია, ინოვაციურობის ზრდა ხდება, პატენტებისა და სავაჭრო მარკების ამერიკული ოფისის (USPTO) მიერ დარეგისტრირებული პატენტების ზრდის შედეგად. საბერძნეთში და პორტუგალიაში კონკურენტუნარიანობისა და ინოვაციურობის ამაღლებაზე გავლენას ახდენს სახელმწიფოს მიერ სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების დაფინანსების მოცულობის ზრდა. ლუქსემბურგის ინოვაციურობა მნიშვნელოვანწილად მაღლდება მომსახურების მაღალტექნოლოგიური სექტორის ზრდის წყალობით. შვეციაში, ამ რეიტინგის ლიდერ ქვეყანაში, და ირლანდიაში მზარდი ტემპებით მატულობს მრეწველობის მაღალტექნოლოგიური დარგებისა და მომსახურების სფეროს პროდუქცია (შედარებით მაღალი ტემპებით იზრდება „ჰაი-ტექ“ დარგების დამატებული ღირებულება). დაბოლოს, ავსტრიაში შეიმჩნევა უმაღლესი განათლების სამუშაო ძალის ზრდის დადებითი ტენდენცია. დანიაში, პირიქით, შეიმჩნევა უმაღლესი განათლების ადამიანთა წილის შემცირება, რაც წარმოადგენს ქვეყნის ინოვაციური პოტენციალის უარყოფით მახასიათებელს. ირლანდიაში უარყოფით ტენდენციებს მიეკუთვნება სახელმწიფო ხარჯების შემცირება სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე. საბერძნეთში შეიმჩნევა კერძო ხარჯების შემცირება სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე, ავსტრიის ინოვაციური პოტენციალის ზრდის დინამიკა კი დახასიათებულ იქნა, როგორც სიტუაციის გაუმჯობესების ნიშნების არმქონე.

ეკონომიკის ინოვაციურობის განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებაში პრიორიტეტების განსაზღვრისათვის ევროკავშირის თითოეული ქვეყნისათვის შედგა ქვეყნის ინოვაციური სისტემის მთავარი უპირატესობებისა და მთავარი ნაკლოვანებების ჩამონათვალი (ცხრილი 10*).

ევროკავშირის წევრი მცირე ქვეყნების მეურნეობის ინოვაციურობის
 ძლიერი და სუსტი მხარეები ცხრილი 10*

ქვეყნები	მთავარი ძლიერი მხარეები	მთავარი სუსტი მხარეები
ავსტრია	ინოვაციური მცირე და საშუალო საწარმოები (მსს)	ახალი მეცნიერებისა და ინჟინრების გამოშვება „ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება, ინოვაციური დაფინანსება
ბელგია	მოსახლეობა უმაღლესი განათლებით, მაღალტექნოლოგიური ვენჩურული კაპიტალი	ინოვაციური მსს, სახელმწიფო ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე
საბერძნეთი	ინოვაციური დაფინანსება	სახელმწიფო და კერძო ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე, „ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება, ინოვაციური მსს, ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა
დანია	მაღალტექნოლოგიური სერვისული სექტორი, დაპატენტება, ინოვაციური მსს	ახალი მეცნიერებისა და ინჟინრების გამოშვება, ბაზრისათვის ახალი პროდუქტების წარმოება
ირლანდია	ახალი მეცნიერებისა და ინჟინრების გამოშვება, ინოვაციური მსს, მაღალტექნოლოგიური სერვისული სექტორი	სახელმწიფო ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე „ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება დამატებითი განათლება
ლუქსემბურგი	ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა	„ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება, ინოვაციური მსს, დამატებითი განათლება
ნიდერლანდები	სახელმწიფო ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე, „ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება, ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა, ინოვაციური დაფინანსება	ახალი მეცნიერებისა და ინჟინრების გამოშვება
პორტუგალია	ხარჯები საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებზე, ინოვაციური პროდუქტი	სახელმწიფო და კერძო ხარჯები სამეცნიერო კვლევებზე და განვითარებაზე, განათლება, ინოვაციური მსს, „ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება
ფინეთი	სამუშაო ძალა უმაღლესი განათლებით, სამეცნიერო კვლევების ჩატარება, „ჰაი-ტექ“ დარგების დაპატენტება, ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა	ინოვაციური მსს
შვეიცია	სამეცნიერო კვლევების ჩატარება, დამატებითი განათლება, „ჰაი-ტექ“ დარგები, მაღალტექნოლოგიური ვენჩურული კაპიტალი, ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა	ახალი კაპიტალის მიღება საფონდო ბაზარზე

წყარო: [European Innovation Scoreboard, 2001, გვ.12].

ზოგადად ქვეყნების ინოვაციური განვითარების მაჩვენებელი სრულად შეესაბამება მათ გლობალურ კონკურენტუნარიანობას. ინოვაციური განვითარების მაჩვენებლები, გარდა აღნიშნული „ინოვაციური განვითარების ევროპული რეიტინგული ცხრილი“-სა (European Innovation Scoreboard), დგინდება სხვადასხვა კვლევითი ინსტიტუტების მიერ, მათგან საყოველთაოდ აღიარებულია The Boston Consulting Group (BCG)-bostonis კონსტალტინგური ჯგუფის, The National Association of Manufacturers (NAM)-mrewvelTa ნაციონალური ასოციაციის და მასთან აფილირებული The Manufacturing Institute (MI)-სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მიერ ერთობლივად შემუშავებული რეიტინგი-გლობალური ინოვაციური ინდექსის (Global Innovation Index), სახელწოდებით. აღნიშნული რეიტინგი დგინდება ქვეყნის ზოგადი ინოვაციური მაჩვენებლის მიხედვით (overall score) და შეიცავს შემავალ, რესურსულ ფაქტორებს (innovation inputs) და ინოვაციების შედეგიანობის მაჩვენებლებს (innovation performance). მაჩვენებელი Innovation inputs ასახავს სახელმწიფო სავაჭრო ფინანსურ და მიგრაციულ პოლიტიკას ინტელექტუალური საკუთრების სფეროში, ხარისხს ინოვაციურ სფეროში. (განათლების მდგომარეობას, სამუშაო ძალის ხარისხს, ინფრასტრუქტურის ხარისხს, ბიზნეს გარემოცვას). მაჩვენებელი innovation Performance score ასახავს ინოვაციური მოქმედების შედეგებს: შედეგები (R&D), (ინვესტიციები (R&D)-ში, ინტელექტუალური საკუთრების გენერაცია, პუბლიკაციები და ტექნოლოგიების ტრანსფერი, ინოვაციების კომერციალიზაცია) ბიზნესის ფუნქციონირება, (მაღალტექნოლოგიური ექპორტი, შრომის ნაყოფიერება, კომპანიის საბაზრო კაპიტალიზაცია) და საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი ინოვაციების შედეგებს (დასაქმების ზრდა, ინვესტიციები, ბიზნესის მიგრაცია, ეკონომიკის ზრდა). (ცხრილი 11*)

გლობალური ინოვაციური ინდექსი 2009 Global Innovation Index BCG 2009

რეიტინგი	ქვეყანა	საერთო ინდექსი	შემავალი რესურსული ფაქტორები	ინოვაციების შედეგიანობის მაჩვენებელი
1	სინგაპური	2.45	2.74	1.92
2	სამხრეთ კორეა	2.26	1.75	2.55
3	შვეიცარია	2.23	1.51	2.74
4	ისლანდია	2.17	2.14	2.00
5	ირლანდია	1.88	1.59	1.99
6	ჰონგკონგი	1.88	1.61	1.97
7	აშშ	1.87	1.76	1.81
8	იაპონია	1.80	1.28	2.16
9	შვედეთი	1.79	1.16	2.25
10		1.64	1.25	1.88

რეიტინგი	ქვეყანა	საერთო ინდექსი	შემავალი რესურსული ფაქტორები	ინოვაციების შედეგიანობის მაჩვენებელი
11	დანია	1.60	1.55	1.50
12	ნიდერლანდები	1.55	1.40	1.55
13	ლუქსემბურგი	1.54	0.94	2.00
14	კანადა	1.42	1.39	1.32
15	დიდი ბრიტანეთი	1.42	1.33	1.37
16	ისრაელი	1.36	1.26	1.35
17	ავსტრია	1.15	1.38	0.81
18	ნორვეგია	1.14	1.48	0.70
19	გერმანია	1.12	1.05	1.09
20	საფრანგეთი	1.12	1.17	0.96

10.3 კონკურენტუნარიანობის ფაქტორები და კლასტიკული პოლიტიკის ბატარება მცირე ქვეყნების მავალითზე

მსოფლიო მეურნეობაში ქვეყნებისა და რეგიონების კონკურენტუნარიანობის კონცეფციის ავტორები, კონკურენტუნარიანობის ზრდის ამოცანას სხვადასხვა კუთხით განიხილავენ. თუმცა ყველა თეორიულ გამოკვლევაში ხაზგასმითაა აღნიშნული, ეკონომიკური სუბიექტების, როგორც მთავარი ფაქტორების მნიშვნელობა ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ზრდაში, ანუ პრობლემის გადამწყვეტაში გამოიყენება ინსტიტუციონალური მიდგომა, აგრეთვე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რეგიონების სპეციფიკური მახასიათებლები და ლოკალური კონკურენტული უპირატესობები, რომლებიც აუცილებელია წარმოების ორგანიზაციის კონკურენტუნარიანი ფორმების შესაქმნელად.

ამიტომ შეიძლება გამოვყოთ ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ძირითადი ინსტიტუციური ფაქტორები, რომელთა ქვეშაც გვესმის ეკონომიკური საქმიანობის ის სუბიექტები, რომლებიც ფორმირდებიან საერთაშორისო კონკურენციის ზეწოლით სოფლის მეურნეობაში, მრეწველობაში და მომსახურების სფეროში, თავიანთი კონკურენტული უპირატესობების ოპტიმალური გამოყენებისათვის შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ასეთი ფაქტორი ოთხია: სახელმწიფო, კვლევითი ორგანიზაციები, ტრანსნაციონალური კორპორაციები და მცირე და საშუალო საწარმოები.

ოთხი ფაქტორიდან წამყვან როლს ასრულებს სახელმწიფო – კონკურენტუნარიანობის პირველი ფაქტორი. სახელმწიფო დასაფლეთ და ჩრდილოეთ ევროპის პატარა ქვეყნებში, მზარდ ზემოქმედებას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე და უზრუნველყოფს ეკონომიკური თავისუფლების მაღალ დონეს მსხვილ მაღალგანვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით და ბიუროკრატის დაბალ დონეს განვითარებად ქვეყნებთან შედარებით. სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობის რეიტინგის მიხედვით, რომელიც შეიმუშავა მენეჯმენტის განვითარების ინსტიტუტმა 2002 წელს, 10 მცირე ქვეყანა, ბელგიის, საბერძნეთის და პორტუგალიის გარდა, შედიოდა საუკეთესო სახელმწიფოთა ოცეულში. სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა განისაზღვრება მცირე ქვეყნების განვითარების ორიგინალური მოდელებით, რომელთა გარკვეულმა ნაწილმაც მსოფლიოში მიიღო დადებითი შეფასება. ასეთია, მაგალითად, „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს სკანდინავიური მოდელი“ ან „ავსტროკეინსიანელობა“.

თუ თავისი სიდიდებით და მოსახლეობის რიცხოვნობით განსახილველი ქვეყნები პატარებია, ეკონომიკური მაჩვენებლების მიხედვით ისინი შეიძლება დიდი სახელმწიფოების გვერდით დავაყენოთ.

მსოფლიო მეურნეობაში თავიანთი მიზნების მიღწევის პრეველირუ-
ბადი გეოეკონომიკური სტრატეგია ნაკლებად ეფექტიანი იქნებოდა
სუვერენიტეტის ნაწილის ზეერონულ ორგანიზაციებზე (ევროკავ-
შირი, თავისუფალი ვაჭრობის ევროპული ასოციაცია, ჩრდილოეთის
კავშირი და სხვა) გონივრული გადაცემის გარეშე. ამ საერთაშო-
რისო ორგანიზაციების წევრობა მცირე ქვეყნებს შესაძლებლობას
აძლევს უფრო მსხვილი სახელმწიფოების თანაბრად მონაწილეობ-
დნენ საერთაშორისო პრობლემების გადაჭრაში.

სახელმწიფოს მთავარი ფუნქციაა ეკონომიკის ფუნქციონირე-
ბის საბაზო პირობების უზრუნველყოფა, მათ შორის - საგანმა-
ნათლებლო სისტემის სრულყოფა. საკუთარი მაღალკვალიფიციური
კადრების ფორმირება წარმოადგენს, მცირე ქვეყნების მთავრობების
ერთ-ერთ პრიორიტეტულ ამოცანას, რადგან მათთვის შეზღუდულია
საზღვარგარეთიდან მაღალკვალიფიციური კადრების იმპორტის შე-
საძლებლობა.

უნივერსიტეტებსა და სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში, კერძო
კომპანიების სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ პარკებში და კვლევით გან-
ყოფილებებში, განისაზღვრება კონკურენტუნარიანობის მეორე ფაქ-
ტორის - „კვლევითი ორგანიზაციების“ მდგრადობა. სამეცნიერო
კვლევის სფეროს განვითარებაზე და ინფრასტრუქტურის ხარისხზე
ყველა მცირე ქვეყანა, საბერძნეთისა და პორტუგალიის გარდა, იმ-
ყოფება მსოფლიო ლიდერებს შორის და სამეცნიერო კვლევებზე
ხარჯავს ერთობლივი შიდა პროდუქტის 1.5%-ზე მეტს. მეცნიერთა
აბსოლუტური რიცხვით გამოირჩევიან შვეიცარია და ნიდერლან-
დები, შეფარდებითი რიცხვით კი - ფინეთი და ისლანდია. ეკო-
ნომიკების მაღალი ინოვაციურობა წარმოადგენს მცირე ქვეყნების
წარმატებული ეკონომიკური განვითარების საფუძველს. მსოფლიო
ეკონომიკური ფორუმის ანალიზის თანახმად, თითქმის ყველა მცირე
ქვეყანა, ლუქსემბურგის, საბერძნეთისა და პორტუგალიის გარდა, შე-
იძლება მივაკუთვნოთ მსოფლიო მეურნეობაში საკვანძო ინოვაციური
ქვეყნების კატეგორიას, ამასთან შვეიცარია, შვეცია, ფინეთი და დანია
შედიან მსოფლიოს ყველაზე ინოვაციური ქვეყნების პირველ ათე-
ულში, თუმცა მცირე ქვეყნების საშინაო ინოვაციური პოტენციალი
შესაძლებლობას აძლევს მათ, რათა მსხვილ ქვეყნებს კონკურენცია
გაუწიონ მსოლოდ მეურნეობის ვიწრო დარგებში. სხვა დარგებო-
ბელგის გარდა, ადასტურებს 1998 წელს უარყოფით ბალანსს პა-
ტენტებზე გადახდაში.

დარეგისტრირებული პატენტები გამოიყენება თითქმის 150 ტექ-
ნოპარკისა და 40-ზე მეტი ბიზნეს-ინკუბატორის ქსელში, რომლებიც
მცირე ქვეყნებში არის განლაგებული. თითქმის ყველა ქვეყანაში
არსებობს ტექნოპარკებისა და ბიზნეს-ინკუბატორების ასოციაციები,

რომლებიც ახდენენ მათი საქმიანობის კოორდინაციას, რაც ზრდის ინოვაციური კომპანიების გადარჩენისა და მომავალში წარმატებული განვითარების შანსებს.

ფინეთი წარმოადგენს იმის სანიმუშო მაგალითს, თუ რამდენად უწყობს ხელს სახელმწიფო, საგანმანათლებლო-სამეცნიერო და კერძო კომპანიებს შორის ეფექტიანი კოოპერაცია ეკონომიკის ინოვაციურობას და კონკურენტუნარიანობას შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ფინეთის მსოფლიოს შედარებით მაღალგანვითარებული ქვეყნების ჯგუფში დაწინაურებას საფუძვლად უდევს საკონსტრუქტორო სამუშაოების სამეცნიერო-კვლევითი დამუშავებისა და წარმოების ორგანიზაციის ინოვაციური ფორმების ქსელის შექმნა, რომლებიც მოქმედებენ ამ სახელმწიფოს თითქმის ყველა რეგიონში (ტექნოპარკები და ცოდნის ცენტრების პროგრამები), რომლის ფარგლებშიც ცოდნის ცალკეული ცენტრების სპეციფიკური „ნოუ-ჰაუ“-ები მაქსიმალური ეფექტიანობით გამოიყენება საერთო ამოცანების გადასაწყვეტად. ასევე მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ხელისუფლების რეგიონულმა და ლოკალურმა ორგანოებმა, რომელთა კომპეტენციაშიც შედის რეგიონების ინოვაციური განვითარების სტრატეგიის შემუშავება და რეალიზაცია.

მცირე ქვეყნები ხასიათდება მსხვილი ტრანსნაციონალური კორპორაციების (ტნკ), კონკურენტუნარიანობის მესამე ფაქტორის მცირე როდენობის არსებობით, რომლებიც სახელმწიფოსაგან იღებენ მხარდაჭერას. ტნკ-ს უმაღლესი კონცენტრაციით ხასიათდება მცირე ქვეყნები, დამოუკიდებელი კაპიტალისტური განვითარების შედარებით ხანგრძლივი ისტორიით (ნიდერლანდები, შვეიცარია და შვეცია). მაგალითად, შვეიცარიისა და ნიდერლანდების 5 უმსხვილესი ტნკ კაპიტალიზაციით 2002 წელს მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა აშშ-სა და იაპონიის ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს, ცოტათი ჩამორჩებოდა იაპონიის ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს, მაგრამ ამ მაჩვენებლით აღემატებოდა საფრანგეთის, გერმანიის, იტალიის, ესპანეთის, კორეის რესპუბლიკის და კანადის ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს. მცირე ქვეყნების ტრანსნაციონალური კორპორაციები წარმოადგენენ ეკონომიკის მთავარ „ლოკომოტივებს“, მათ ფუნქციონირებაზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული მცირე ქვეყნების მეურნეობის ინოვაციურობა. ისინი თანაბრად კონკურირებენ მსხვილი ქვეყნების ტრანსნაციონალურ კორპორაციებთან წარმოების გაზრდილი ინტერნაციონალიზაციის საფუძველზე. სამრეწველო ტრანსნაციონალურ კორპორაციებთან ერთად, რომლებიც განსაზღვრავენ მცირე ქვეყნების სასაქონლო ექსპორტს, დიდ როლს ასრულებენ შვეიცარიაში, შვეციაში, ავსტრიაში, ირლანდიაში და საბერძნეთში, ფინანსურ სფეროში მომუშავე ტრანსნაციონალური კორპორაციები. მაგალითად, უურნალ „ფორბსი“-ს 2004 წლის მონაცემებით მსოფლიოს 2000

უმსხვილესი ტრანსნაციონალური კორპორაციის რეიტინგში, მცირე ქვეყნების 165 ტრანსნაციონალური კორპორაციიდან, 91 მოქმედებდა მესამე სექტორში (მეორეში - 74).

მცირე ქვეყნების წილი მსოფლიო ინვესტიციებში (21.2%) 15-ჯერ აღემატება მათ წილს მსოფლიოს მოსახლეობაში. პირდაპირი საზღვარგარეთული ინვესტიციების ნაკადებში ქვეყნების პოზიციის მიხედვით, 2001 წელს გამოყვავით მცირე ქვეყნების რამდენიმე ტიპი: (1) შვეიცარია - საზღვარგარეთ მსოფლიოში ერთ-ერთი უმსხვილესი კაპიტალის ნეტო-ექსპორტიორი; (2) ფინეთი, შვეიცარია, ნიდერლანდები, ნორვეგია - კაპიტალის ნეტო-ექსპორტიორები, მაგრამ უცხოური ტრანსნაციონალური კორპორაციების დიდი გავლენით; (3) ისლანდია - ნეტო-ექსპორტიორი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მცირე რაოდენობით; (4) ბელგია და ლუქსემბურგი ქვეყანა-რეციპიენტები მცირე ქვეყნებისათვის რეკორდული, ჩადებული და დაგროვილი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რაოდენობით - თითქმის 932 მილიარდი დოლარი (5) დანია - ქვეყანა, რომელიც ბალანსირებს წმინდა ინვესტორისა და წმინდა რეციპიენტის ზღვარზე; (6) ავსტრია, პორტუგალია და საბერძნეთი - პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ქვეყანა - რეციპიენტები, რომელთაც ჰყავთ საკუთარი ინვესტორები; (7) ირლანდია - ქვეყანა-რეციპიენტი, უცხოური სექტორის ჰიპერტროფირებული განვითარებით და სუსტი ადგილობრივი კაპიტალით.

მცირე და საშუალო საწარმოები, კონკურენტუნარიანობის მეოთხე ფაქტორია. ისინი გეოგრაფიულად კონცენტრირდებიან კლასტერებში, რომლებიც ურთიერთმოქმედებენ, ან წარმოადგენენ ღირებულების დამატების გლობალური ჯაჭვის ნაწილს, ჰორიზონტალური კავშირების განვითარებით და ფირმებს შორის გაძლიერებული კოოპერაციით, რაც ამაღლებს მათ კონკურენტუნარიანობას.

მსოფლიო მეურნეობის სისტემაში მცირე ქვეყნები კონკურენტუნარიანობის ზრდის კლასტერული პოლიტიკის გატარებაში პიომათავრობებმა მნიშვნელოვანი ყურადღება დაუთმეს, მცირე და საშუალო საწარმოების კლასტერიზაციის ფენომენისა და მისი გაფლენის შესწავლას ფირმების, რეგიონებისა და მთლიანად ქვეყნების კონკურენტუნარიანობაზე. გამოყენებულ იქნა კლასტერების გამოყოფის სხვადასხვა მეთოდიკები, რომლებიც, სხვათა შორის, ადრეც იყო ცნობილი: (1) ექსპერტთა შეხედულებები; (2) სპეციალური ინდიკატორები, მაგალითად ლოკალიზაციის კოეფიციენტი; კვლევითი სათვის ხარჯები - გამოშვების ცხრილების აგება (3) ვაჭრობა; (4) ინოვაციები; (5) გრაფების თეორია და (6) გამოკითხვების ჩატარება. ტრადიციული და მეცნიერტევადი დარგებიდან გამოყოფილ იქნა კლასტერების სამი ტიპი: (1) 43 ეროვნული (მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის

ტუნარიანი მომიჯნავე დარგების ჯგუფები), (2) 20 რეგიონული (მათ შორის 8 ტრანსსასაზღვრო ორ და მეტ ქვეყანაში) და (3) 52 ლოკალური კლასტერი (განვითარებადი ერთი დასახლებული პუნქტის ფარგლებში).

„ზემოდან ქვემოთ“ კლასტერული პოლიტიკის გატარების გარდა, კლასტერების განვითარების სტიმულირების პროგრამების ინიციატორები შეიძლება იყოს რეგიონული ხელისუფლება, ან მეწარმეთა ადგილობრივი გაერთიანებები, რომლებიც თავიანთი ძალისხმევის კონსოლიდირებას ახდენენ კლასტერული ინიციატივის ფარგლებში, რომლის ქვეშაც იგულისხმება კლასტერის კონკურენტუნარიანობისა და ზრდის ტემპის გადიდება პროცესში კლასტერული ფორმების, სახელმწიფოს და კვლევითი ინსტიტუტების ჩართვით.

დასავლეთ და ჩრდილოეთ ევროპის მცირე ქვეყნების კლასტერების ძირითადი მახასიათებლები შემდეგია: (1) მეცნიერტევადი კლასტერები - ძირითადად ახალგაზრდა (20 წლამდე); კლასტერის ფორმებს შორის პრევალირებენ ბაზარზე ორიენტირებული დროებითი კოალიციები და კავშირები; (2) ტრადიციული კლასტერები ზოგჯერ 100 წლამდე ასაკისანი არიან; დომინირებს გრძელვადიანი თანამშრომლობა ფორმებს შორის; ადგილობრივი თანამშრომლობა ეფუძნება ურთიერთმოქმედებას ადგილობრივ მომწოდებლებთან, სახელმწიფო დაწესებულებებთან; ტიპიური ინოვაციური საქმიანობაა - დამატებული ინოვაცია და უკვე არსებული ტექნოლოგიების გამოყენება.

კლასტერიზაცია - უპირატესად წარმოების ორგანიზაციის პოსტორდისტული მეთოდის გამოვლინებაა, რომელიც დომინირებული გახდა 1970-იან წლებში. სახელმწიფო კლასტერული პოლიტიკა იქცა ერთ-ერთ წამყვან ინსტრუმენტად იმ ღონისძიებათა საერთო კომპლექსში, რომლებიც მიმართულია დასავლეთ და ჩრდილოეთ ევროპის მცირე ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისაკენ, მსოფლიო მეურნეობაში და შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ამრიგად, ქვეყნის მიერ შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში მაღალი კონკურენტუნარიანობის მიღწევა, უშუალოდაა დაკავშირებული, წარმოების შიგასაქვეყნო სივრცობრივი ახალი ფორმების წარმოშობასთან და განვითარების სტიმულირებასთან.

10.4 კლასტერების კვლევა მცირე ქვეყნებში

მ. პორტერისა და მ. ენრაიტის კვლევების შემდეგ, კლასტერული მიდგომა მრავალ ქვეყანაში სახელმწიფოს კონკურენტუნარიანობის ზრდის სახელმწიფო პოლიტიკის ნაწილი გახდა რეგიონების კონკურენტუნარიანი განვითარების მეშვეობით. დასავლეთ და ჩრდილოეთ ევროპის მცირე ქვეყნები პიონერები იყვნენ თავიანთ ტერიტორიაზე

სამრეწველო და რეგიონული კლასტერების გამოყოფაზე კვლევების ჩატარებაში.

პორტუგალიაში კლასტერების გამოვლენის შესახებ გამოკვლევები დაიწყო 1994 წელს მთავრობის ინიციატივით, რომელმაც მცირე და საშუალო საწარმოების კლასტერების გამოყოფის უფლება მისცა მ. პორტერის ჯგუფს „მონიტორ ჯგუფის“ კომპანიის პროექტის ფარგლებში. გამოყოფილ იქნა მრეწველობის დარგები, რომელთაც დიდი წვლილი შეიტანეს პორტუგალიის კონკურენტუნარიანობის განვითარებაში. კვლევები ჩატარდა საქონლის ყველა ტიპის მიხედვით ექსპორტის სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე. ის საქონელი, რომელმაც თავისი წილი გაზარდა მსოფლიო ექსპორტში, მიჩნეულ იქნა კონკურენტუნარიანად. ის კომპანიები კი, რომლებიც ასეთ საქონელს აწარმოებდნენ და გეოგრაფიულად კონცენტრირებული იყვნენ სივრცეში, გაერთიანდნენ კლასტერებად. სულ მ. პორტერის ჯგუფმა გამოყო 33 კლასტერი. ამ გამოყოფილი კლასტერების მთავარი თავისებურებაა მათი ხშირი გეოგრაფიული კონცენტრაცია. კლასტერების განვითარებაზე რამდენიმე წლის დაკვირვების შემდეგ ცხადი გახდა, რომ ზოგიერთი გამოყოფილი კლასტერი ჯერ კიდევ არ იყო კლასტერი, რადგან არ არსებობდა ფირმებს შორის კავშირი, თუმცა კონცენტრირებულნი იყვნენ ერთ შტანდორტში (შედასაფირმო კავშირების გარეშე კლასტერი ვერ ვითარდება, რადგან მასში არ არსებობს ინოვაციური გარემო). ასეთი კლასტერები მიაკუთვნეს „განუვითარებელი“ კლასტერების ტიპს. მიუხედავად ამისა, ყველა გამოყოფილმა კლასტერმა მთავრობისგან დახმარება მიიღო, რომელიც მოკლე დროში შეიძლება ტრანსფორმირდეს სრულფასოვან კლასტერულ პოლიტიკად.

ავსტრიაში მკვლევარებმა ხ. გასლერმა და კ. რამერმა გამოყვეს 76 კლასტერი, რომლებიც დაიყო ექვს ძირითად ტიპად: საწარმოო კლასტერები, გამანაწილებელი კლასტერები, ტექნოლოგიური კლასტერები, საექსპორტო კლასტერები, საგანმანათლებლო კლასტერები და შერეული კლასტერები (სხვა ტიპის კლასტერების ელემენტებით). ქვეყნის ექსპორტის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის გასატარებლად გამოყოფილ იქნა 16 სამრეწველო კლასტერი. გამოყოფის პრინციპები იყო შემდეგი: კლასტერები ორიენტირებულნი უნდა იყვნენ მომხმარებელზე და ჰქონდეთ მკაფიო ჰორიზონტალური და ვერტიკალური კავშირები ფირმებს შორის.

ფინეთში ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობები მაშინვე შეისწავლეს, როგორც კი 1990 წელს გამოქვეყნდა პორტერის წიგნი „ქვეყნების კონკურენტული უპირატესობები“. კვლევა 4 ეტაპად ჩატარდა. პირველ ეტაპზე მოხდა ფინური საქონლის ყველა საქსპორტო ქვოტის შედარება ფინური ექსპორტის ქვოტასთან მსოფ-

ლო ექსპორტში. ის დარგები, რომლებშიც გამოვლინდა უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი, საერთოდ ამოიღეს სიიდან. ასევე განიხილეს ფინეთის მთავარი სავაჭრო პარტნიორები მოცემული ტიპის პროდუქტის ექსპორტში და თუ ვაჭრობა ხორციელდებოდა მხოლოდ ფინეთის გეოგრაფიულ მეზობლებთან, ასეთი საქონელი საერთოდ გამოირიცხა ანალიზიდან. მეორე ეტაპზე შედგა იმ ფირმების სია, რომლებიც საექსპორტო საქონელს აწარმოებდნენ. ყველა კომპანია და მათ მიერ წარმოებული პროდუქტები დაჯგუფდა ფუნქციური კაშვრების მიხედვით. ექსპერტებმა გააკეთეს დასკვნა, გამოყოფილი კლასტერები მართლა ფლობდნენ თუ არა მყარ ჰორიზონტალურ და ვერტიკალურ კავშირებს ფირმებს შორის (მესამე ეტაპი). ამის შემდეგ შეისწავლეს გამოყოფილი კლასტერების ფორმირების ისტორია. ბოლო ეტაპზე დაიწყო ფინეთის კლასტერების უშუალო შესწავლა: ტარდებოდა გამოკითხვები, ემპირიული გამოკვლევები იმის გასარკვევად, თუ როგორ შეიძლებოდა კლასტერის განვითარების სტიმულირება და მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. სულ გამოყოფილ იქნა 10 სხვადასხვა სამრეწველო კლასტერი. გამოყოფილი კლასტერები გახდა კლასტერული პოლიტიკის გატარების საფუძველი, რომელიც ცოდნის ცენტრების განვითარების პროგრამასთან ერთად, თავის მხრივ, საფუძველად დაედო 1990-იან წლებში ქვეყნის კონკურენტუნარიან განვითარებას. უნდა აღინიშნოს, რომ ტელეკომუნიკაციური და ჯანმრთელობის დაცვის კლასტერები, რომელთაც 1996 წელს მინიჭებული ჰქონდათ „პოტენციურის“ სტატუსი, თანამედროვე პირობებში წარმოადგენენ ფინური ეკონომიკის განვითარების ლოკომოტივებს.

შვედეთში 1991 წელს ეროვნული მასშტაბით გამოყოფილ იქნა 7 კლასტერი: მეტალურგიული/კონსტრუქციული მასალების წარმოება, სატყეო, ტრანსპორტის, ენერგეტიკული, გამანაწილებელი, ტელეკომუნიკაციური და დივერსიფიკაციული მომსახურების. სამუშაოები ჩატარდა მკვლევარების ჯგუფის მიერ მ. პორტერისა და შვედი ეკონომისტის ო. სოლველის ხელმძღვანელობით. 2002 წელს ჩატარდა შვედური კლასტერების მეორე გამოკვლევა. პორტერის მეთოდის მიხედვით, ლოკალიზაციის კოეფიციენტისა და დარგთაშორისი ბალანსის ცხრილების გამოყენებით, კლასტერები გამოყოფილ იქნა პრაქტიკულად შვედეთის ყველა რეგიონში. უნდა აღინიშნოს, რომ მეორე შემთხვევაში განისაზღვრა ქვეყნის რეგიონების სპეციალიზაცია, რადგან ლოკალიზაციის კოეფიციენტის მაჩვენებელი არაფერს არ მიუთითებს იმაზე, ფუნქციონირებს თუ არა რეგიონში რამდენიმე მცირე ფირმა კლასტერებში, თუ მოქმედებს მხოლოდ ერთი მსხვილი კომპანია.

ბელგიაში წარმოების კლასტერიზაციის ფენომენი შეისწავლეს ბოდა რეგიონულ დონეზე (ქვეყნის სამ რეგიონში - ფლანდრიაში,

ვალონიასა და ბრიუსელში), რეგიონული კლასტერების ქვეშ იგუ-
ლისხმებოდა საწარმოების, კვლევითი (საგანმანათლებლო) სასწავ-
ლო ორგანიზაციების, ადგილობრივი კერძო და საზოგადოებრივი
ორგანოების ჯგუფები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ მეწარმეებს და
ერთიანდებოდნენ მჭიდრო გეოგრაფიულ და ტექნოლოგიურ ქსელში.
კვლევების შედეგად განისაზღვრა ხუთი, ეგრეთ წოდებული, მეგატ-
კლასტერი: აგრო-კვებითი კლასტერი, ტრანსპორტი და განაწილება,
მშენებლობა და მეტალურგია, ქიმიური მრეწველობა, მომსახურება.
ვალონიაში მ.პორტერის მეთოდის თანახმად, გამოიყო რეგიონის
ტექნოლოგიური კონკურენტუნარიანობის 40 სფერო.

დანიში გამოიყო 13 რეგიონული და 16 ნაციონალური „კონკუ-
რენტუნარიანობის კლასტერი“. ასეთი კლასტერების შექმნის იდეა
დაეფუძნა იმას, რომ მომავალში მათ ექნებოდათ განსაკუთრებუ-
ლი „ნოუ-ჰაუ“, რომელიც აუცილებელია ქვეყნის განვითარებისათ-
ვის. გამოყოფილ კლასტერებში იწარმოება, როგორც მრეწველობის
ტრადიციული დარგების ნაწარმი (ტანსაცმელი, ავეჯი), ისე უახლესი
პროდუქტები (მობილური და თანამგზავრული კავშირების საშუა-
ლებები).

ირლანდიაში კლასტერების კვლევა საკმაოდ გაფანტულად ჩა-
ტარდა. ერთის მხრივ, გამოიყო ქვეყნის ტრადიციული სპეციალიზა-
ციის დარგების რამდენიმე ჯგუფი, რომლებიც მსოფლიო ბაზარზე
კონკურენტულ უპირატესობებს ფლობდნენ, მეორეს მხრივ, ჩატარდა
ირლანდიის სპეციალიზაციის უახლესი დარგის – ინფორმაციულ-
ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიების სრულყოფილი კვლევა. თა-
ვისი განვითარების დადებითი დინამიკით გამოიყო 2 რეგიონული
კლასტერი – გოლუეი, დუბლინი და რამდენიმე მცირე კლასტერი
– კორკი და ლიმერიკ/შენონი. აღინიშნა, რომ ირლანდიის ახალი
სპეციალიზაციის ყველა კლასტერი შეიქმნა უცხოური ტრანსნაცი-
ონალური კორპორაციების ბაზაზე. სხვა ქვეყნებში ასეთი ტიპის
კლასტერები პრაქტიკულად არ გვხვდება.

ნორვეგიაში მცირე და საშუალო საწარმოების კონცენტრაციის
აღსანიშნავად გამოიყენება ტერმინი „სამრეწველო რაიონი“. პოტენ-
ციური სამრეწველო რაიონები უნდა აკმაყოფილებდნენ შერჩევის
სამ კრიტერიუმს: (1) ჰქონდეთ სამუშაო ძალის ჩამოყალიბებული ბა-
ზარი, (2) ჰქონდეთ დასაქმების კოეფიციენტი,¹ რომელიც უდრის არა
ნაკლებ სამს და (3) ჰქონდეს არა ნაკლებ ერთ დარგში დასპეციალი-
ზებული 10 ფირმა, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ არა ნაკლებ 200
სამუშაო ადგილს. კვლევის შედეგების მიხედვით, ეს კრიტერიუმები
დააკმაყოფილეს 55-მა სამრეწველო რაიონმა და კიდევ მომსახურე-
ბის სფეროზე დასპეციალიზებულმა 7-მა რაიონმა. მათში დასაქმე-

¹ დასაქმების კოეფიციენტი (ლოკალიზაციის რაიონში გარკვეულ დარგში დასაქმებულთა წილის თანაფარდობას მთლიანად ნორვეგიაში ამ დარგში დასაქმებულთა წილთან).

საბერძნეთი მიეკუთვნება ქვეყანას, სადაც ნაკლებადაა განვითარებული კლასტერული კვლევები. მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში ევროკავშირში გამოიყო მხოლოდ 2 ლოკალური კლასტერი - ვოლოსი (ლითონის ნაკეთობების წარმოება) და ირაკლიონი (კვების პროდუქტების წარმოება). ისლანდიაში და ლუქსემბურგში ქვეყნების მოსახლეობის მცირე რიცხოვნობის გამო კლასტერული პოლიტიკა ისე აქტუალური არაა, როგორც სხვა მცირე ქვეყნებში.

კლასტერების განსაკუთრებული ტიპია ტრანსსასაზღვრო კლასტერები. მათში რეალიზდება სუპრანაციონალური კონკურენტული უპირატესობა, რომელიც მ. ენრაიტმა გამოყო ქიმიური მრეწველობის შტანდორტების კვლევის საფუძველზე მდინარე რეინზე ბურმანისა და შვეიცარიაში. ევროკავშირის ექსპერტებმა გამოყვეს 8 ტრანსსასაზღვრო კლასტერი, რომლებიც დაჩქარებული ტემპებით ვითარდება და რომლებსაც აქვს კარგი შესაძლებლობები, რათა მუშაობის თავიანთ დარგში გახდნენ მსოფლიოში ერთ-ერთი ლიდერები (განსაკუთრებით „ბიოდოლინა „ და „დოლინა მედიკონი“). მცირე ქვეყნებში გეოგრაფიული მახასიათებლით შეიძლება გამოიყოს კლასტერების ოთხი ტიპი:

1. ნაციონალური კლასტერები - მომიჯნავე კონკურენტუნარიანი დარგების არასივრცობრივი ჯგუფები, რომლებიც ძირითადად გამოყოფილია ლოკალიზაციის კოეფიციენტის და MOB მეთოდის გამოყენებით;

2. რეგიონული კლასტერები, რომლებიც რეგიონის ფარგლებში არიან განლაგებულნი და გამოიყოფიან ანკეტური გამოკითხვების ან საექსპერტო შეფასებების დახმარებით;

3. ტრანსსასაზღვრო კლასტერები, რომლებიც ვითარდებიან ორი ან მეტი ქვეყნის რეგიონებში;

4. ლოკალური კლასტერები, რომლებიც ერთ ქალაქში არიან განლაგებულნი; მათ აგრეთვე მიეკუთვნება ნორვეგიაში გამოყოფილი „სამრეწველო რაიონები“.

კლასტერების გამოყოფის შემდეგ შეიძლება დაიწყოს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების კლასტერული პოლიტიკის გატარება. თანამედროვე პირობებში გამოყოფენ კლასტერული პოლიტიკის ორ თაობას. პირველი თაობის კლასტერული პოლიტიკა წარმოადგენს დონისძიებათა კომპლექსს, რომელიც ხორციელდება სახელმწიფოს მიერ კლასტერის იდენტიფიკაციის, ფორმების მიერ ფორმირებული კლასტერების საქმიანობის განსაზღვრის, კლასტერის მხარდამჭერი სახელმწიფო ორგანოების შექმნის, ქვეყანაში ყველა კლასტერის განვითარების სტიმულირების საერთო პოლიტიკის განხორციელების მეშვეობით. პირველ ეტაპზე კვლევებში წამყვან

როლს ასრულებენ ეკონომიკური გეოგრაფები და რეგიონული ეკონომისტები, რომლებმაც სივრცობრივი მოდელირების საშუალებების დახმარებით, უნდა გამოავლინონ კლასტერები და განსაზღვრონ მათი შემადგენლობა. მეორე თაობის კლასტერული პოლიტიკა ემყარება, ქვეყანაში არსებული კლასტერების შესახებ კარგ ცოდნას. იგი გულისხმობს ინდივიდუალურ მიდგომას თითოეული კლასტერის განვითარების პრობლემებისადმი, რადგან სახელმწიფოს შეუძლია გამოვიდეს მენეჯერის, დამკვეთის, საწარმოო პროცესის ინიციატორის, ბროკერის როლში და კლასტერებში მომუშავე ფირმების და ფინანსების წყაროდ. მაგალითად, ენრაიტი გამოყოფს კლასტერული პოლიტიკის 4 სხვადასხვა ტიპს, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდება მისი გატარების დროს სახელმწიფოს როლით:

1. კატალიტიკური კლასტერული პოლიტიკა, როდესაც მთავრობა დაინტერესებულ მხარეებს (მაგალითად, კერძო კომპანიები და კვლევითი ორგანიზაციები) ერთმანეთთან აკავშირებს, მაგრამ უზრუნველყოფს პროექტის შეზღუდულ ფინანსურ მხარდაჭერას;

2. მხარდამჭერი კლასტერული პოლიტიკა, როცა სახელმწიფოს კატალიტიკური ფუნქცია ივსება მისი ინვესტიციებით რეგიონების ინფრასტრუქტურაში, განათლებაში, ტრენინგში და მარკეტინგში, კლასტერების განვითარების სტიმულირებისათვის;

3. დირექტიული კლასტერული პოლიტიკა, როცა სახელმწიფოს მხარდამჭერი ფუნქცია ივსება სპეციალური პროგრამების გატარებით, რომლებიც მიმართულია რეგიონების სპეციალიზაციის ტრანსფორმაციაზე კლასტერების განვითარების მეშვეობით;

4. ინტერვენციონისტული კლასტერული პოლიტიკა, როცა მთავრობა თავისი დირექტიული ფუნქციის შესრულებასთან ერთად, კერძო სექტორისაგან იღებს პასუხისმგებლობას, კლასტერების შემდგომი განვითარების შესახებ გადაწყვეტილებაზე და ტრანსფერტების, სუბსიდიების, შეზღუდვების ან რეგულირების, აგრეთვე კლასტერში ფირმებზე აქტიური კონტროლის მეშვეობით, ახდენს მის სპეციალიზაციას.

ამრიგად, ქვეყანაში მეწარმეობის დასახული მიზნებისა და კულტურის მიხედვით, სახელმწიფოს შეუძლია სხვადასხვა როლი შეარულოს კლასტერული პოლიტიკის გატარებაში. მცირე ქვეყნების მისამართით უნდა ითქვას, რომ მცირე ქვეყნების უმეტესობაში თანამედროვე პირობებში ხორციელდება პირველი თაობის კლასტერული პოლიტიკა, რადგან კვლევები კლასტერების გამოყოფის შესახებ კვლავ გრძელდება. მეორე თაობის სახელმწიფო კლასტერული პოლიტიკა, რომელიც შეიძლება მივაკუთვნოთ მხარდამჭერის ტიპს, ენრაიტის მიხედვით, ტარდება ფინეთში, ავსტრიაში, შვეიცარიაში და ნიდერლანდებში, სადაც 2002 წელს ქვეყნის მთავრობის მიერ ინიცირებულ იქნა პროგრამა, რომელიც ორიენტირებულია ეროვნული

საქართველოში
კლასტერული
პოლიტიკის
განხილვა
პროფ. დ. გ. რატიანი
ტფილისი
საგარეო
კავშირების
მინისტრის
ადგილობრივი
კვლევითი
ცენტრი

კლასტერების ინდივიდუალური პრობლემების გადაჭრაზე.

მცირე ქვეყნებში კვლევის შედეგები ემთხვევა სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მოქმედების ზოგად ტენდენციას კლასტერების მიმართ. მაგალითად, ენრაიტის კვლევის თანახმად, 160 რეგიონული კლასტერიდან 40%-ში, ხელისუფლების რეგიონული და ლოკალური ორგანოები ატარებენ მხარდამჭერ კლასტერულ პოლიტიკას. კატალიტიკური პოლიტიკა ტარდება ხელისუფლების ნაციონალური, რეგიონული და ლოკალური ორგანოების მიერ, რეგიონული კლასტერების დაახლოებით 20%-ის მიმართ, დირექტიული პოლიტიკა - კლასტერების 5%-ის მიმართ, ინტერვენციონისტური პოლიტიკა კი - 2-3% კლასტერებისათვის.

10.5 კლასტერული ინიციატივები და კლასტერული მენეჯმენტი

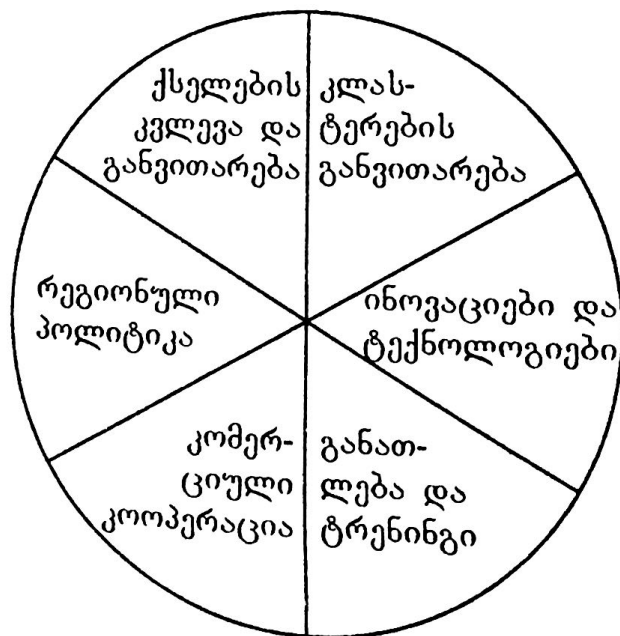
კლასტერული პოლიტიკის გატარების ინიციატორებად შეიძლება გამოვიდნენ არა მხოლოდ მართვის ცენტრალური ორგანოები, რომლებიც კლასტერულ პოლიტიკას „ზემოდან“ ატარებენ, არამედ რეგიონული ხელისუფლებაც, ან მეწარმეთა ადგილობრივი გაერთიანებები, რომლებიც გვთავაზობენ კლასტერების „ქვემოდან“ განვითარების სტიმულირების პროგრამის რეალიზაციას. ასეთმა პროგრამებმა მიიღეს სახელწოდება კლასტერული ინიციატივა (cluster initiative), რომელიც განისაზღვრება, როგორც განსაზღვრულ რეგიონში კლასტერის კონკურენტუნარიანობის ზრდისა და ზრდის ტემპების გადიდების ორგანიზებული მცდელობა, პროცესში კლასტერული ფირმების, სახელმწიფოს ან კვლევითი ინსტიტუტების ჩართვით [Sölvell, Lindgwist, Ketels, 2003]. აუცილებელია განვასხვაოთ ტერმინი „კლასტერული ინიციატივა“, რომლის ფარგლებშიც ქვემოდან ინიცირდება რეგიონის მეურნეობისა და ფირმების კონკურენტუნარიანობის ზრდის პროგრამა და ტერმინი „რეგიონული კლასტერი“ ან „სამრეწველო კლასტერი“, რომლებიც გამოიყოფა მათემატიკური მეთოდების დახმარებით. მათ მიმართ შეიძლება არ გატარდეს არავითარი მიზანმიმართული სახელმწიფო პოლიტიკა.

კლასტერული ინიციატივების შესახებ ცოდნის განზოგადოების მიზნით შევდმა ეკონომისტებმა ო. სოლველმა, ბ. ლინდკვისტმა და კ. კეტელსმა ჩაატარეს გამოკვლევა, რომლის შედეგადაც გაირკვა, რომ 2003 წელს მსოფლიოში განვითარდა 509 კლასტერული ინიციატივა. 238 ინიციატივის წარმომადგენლები მონაწილეობდნენ გამოკითხვაში, რომლებიც ამ მკვლევარებმა ჩაატარეს. ქვეყნების მიხედვით ისინი შემდეგნაირად განაწილდნენ: ახალი ზელანდია - 32 კლასტერული ინიციატივა; აშშ - 28; დიდი ბრიტანეთი - 25; იაპონია - 20; ავსტრალია, ავსტრია და ესპანეთი - 33; ფინეთი და შვეცია - 11-11; გერმანია - 10; ბელგია და დანია - 8-8; უნგრეთი, ნიდერლანდები,

საფრანგეთი და ტრანსსასაზღვრო კლასტერები (კლასტერები, რომლებიც განლაგებული არიან რამდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე) - 5-5; კანადა და ნორვეგია - 4-4; კვიპროსი, მონგოლეთი, თურქეთი და ესპანეთი - 2-2; ირლანდია, ისლანდია, ლატვია, ლიტვა, მაღაიზია, პოლონეთი, ჩილე, შვეიცარია და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა - 1-1 კლასტერული ინიციატივა.

სხვადასხვა ქვეყნების მეცნიერები და პრაქტიკოსები, განსხვავებულად ხედავენ კლასტერების როლს ქვეყნის ან რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ზრდაში. შეიძლება გამოვყოთ მიზნები, რომლებიც არსებობენ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების კლასტერულ ინიციატივებში, მაგალითად: „სპეციალისტების ბაზრის სფეროში შეგროვება“, ან „ახალი ტექნოლოგიური სტანდარტების“ დამყარება. ყველა 25 გამოვლენილი მიზანი შეედმა მკვლევარებმა დაყვეს 6 სეგმენტად, ამასთან მათ აღნიშნეს, რომ თითოეულ კლასტერულ ინიციატივაში ისმება 4-5 სეგმენტის მაჩვენებლების გაუმჯობესების ამოცანა (ნახ. 42).

კლასტერული ინიციატივების აბსოლუტურ უმრავლესობას (89%) ჰყავს თავისი მენეჯერი (facilitator), ზოგიერთს (68%) - მენეჯერების მთელი გუნდი. კლასტერული მენეჯერების უმეტესობას აქვს კლასტერის რომელიმე ფირმაში მრავალწლიანი მუშაობის გამოცდილება, რადგან ეს მათ ეხმარება თავისი კლასტერის (გამოკითხულთა 87%) ძლიერი მხარეების შეფასებაში და გაუმჯობესებაში, ანუ ისინი იმედს ამყარებენ საკუთარ ძალებზე. მენეჯერთა მხოლოდ 36% ეყრდნობა საერთაშორისო პროექტების ჩატარებას მათი კლასტერული ინიციატივის მხარდასაჭერად [Sölvell, Lindgwist, Ketels, 2003].

ნახ. 42 კლასტერული ინიციატივების მიზნების ექვსი ჯგუფი
წყარო: [Sölvell, Lindgwist, Ketels, p.12]

კლასტერულ ინიციატივებთან დაკავშირებით განვითარდა კლასტერული კონსალტინგი – მომსახურების გაწევა განსაზღვრული კლასტერის რეგიონის ტერიტორიაზე გამოყოფის პროექტთან დაკავშირებით, აგრეთვე კლასტერული ინიციატივების მართვის თეორიული საფუძვლების სწავლება, წარმატებული კლასტერული პროექტების გასაღებების მეთოდის გამოყენებით და კლასტერული მენეჯმენტი – კლასტერების მართვის შესახებ სწავლების სისტემა. მაგალითად, ე. დუჩმა, კატალონიის კონსალტინგური კომპანიის „კომპეტიტივენეს“-ის ხელმძღვანელმა შესთავაზა პორტენციური კლასტერის ბიზნეს-ანალიზის ზოგადი სქემა, რომელიც შედგება ათი ძირითადი ეტაპისგან – კლასტერის საზღვრების დადგენით, განვითარების სტრატეგიის გამომუშავებით, მისი ინოვაციური პოტენციალის კვლევით, საერთაშორისო ბაზარზე გასასვლელად [Duch, 2003]. კოლანდიელმა მეცნიერმა. ა. ლაგენდაიკმა კი წამოაყენა 7 ეტაპისაგან შემდგარი კლასტერის განვითარების სტრატეგია [Lagendijk, 1999]. სხვა ანალიტიკოსმა, ახალზელანდიელმა ა. ფუქს-უილიამსმა, შემოიღო 12 ეტაპისგან შემდგარი კლასტერული ინიციატივის მენეჯერის მოქმედების სქემა [Flowes-williams, 2003]:

1. რეგიონში კლასტერის საჭიროების განმარტება;
2. კლასტერის იდენტიფიკაცია;
3. საწყისი ანალიზი;
4. გუნდის ფორმირება;
5. სასურველი შედეგების განსაზღვრა;
6. სასურველი შედეგების მიღწევის გეგმის შედგენა;
7. დაუყოვნებლივი მოქმედებების გეგმის შედგენა;
8. კლასტერული ინიციატივის დაწყება;
9. კლასტერის განვითარების ფორმალიზაცია;
10. კლასტერის განვითარების გეგმის სრულყოფა;
11. კლასტერის განვითარების შეფასება;
12. კლასტერის ფუნქციონალური შეერთება სხვა კლასტერულ

ინიციატივებთან.

ფუქს-უილიამსი მენეჯერს გადამწყვეტ როლს ანიჭებს კლასტერული ინიციატივის ორგანიზაციისას. „საბაზრო ძალები ქმნიან კლასტერს, მაგრამ არ შეიძლება კლასტერის მდგრადი ზრდა დაე-ტოვოთ საბაზრო ძალების ხელში“, - აღნიშნავს ის [Flowes - Williams, 2003, p.3]. მისი აზრით, მაღალგანვითარებული კლასტერები გამოირჩევა პარტნიორებს შორის მაღალი ნდობით, სპეციფიკური ინფორმაციის სწრაფი გაცვლით, ფირმებს შორის ერთდროული მეტოქეობით და თანამშრომლობით, კლასტერის წევრი საწარმოების გეოგრაფიული სიახლოვით, საზოგადოებრივი ინვესტიციების არსებობით და მომავალი განვითარების კონკრეტული პროგრამით.